

det hic Deum per speciem. An per dissimilitudinem quam facit peccatum inter Deum & hominem? Sed & hic multi Deum oderunt, de quibus scriptum est, Psalm. lxxxi. 23. Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. Quæ est ergo illa elongatio? Sane exteriores tenebræ intelligi possunt quædam malignitas odii, & voluntatis, quæ tunc excrescit in mentibus reproborum, & quædam obliuio Dei: quia tormentorum interiorum, & exteriorum doloribus adeo afficiuntur, & turbantur, ut ab illis ad cogitandum aliquid de Deo vix, vel raro, vel numquam mentem reuocent: ut qui nimio premuntur pondere, adeo stupescunt, & turbantur, ut interim in aliam cogitationem non se extendant; sed illuc tendit impetus cogitationis, ubi sentitur vis doloris. Sed in hac vita nullus adeo malus est ut penitus secludatur à cogitatione Dei, qui nec perdit appetitum beatitudinis, & quemdam boni amorem quem naturaliter habet rationalis creatura. Illas autem exteriores, & profundissimas tenebras reprobos perpeccatos post iudicium dicit Augustinus, opponens de illo diuitem qui in inferno positus, elevans oculos vidit Abraham, & in sinu eius Lazarum; cuius comparatione coactus est confiteri mala sua usque adeo ut fratres roget ab his præmoheri, Luc. xvi. quod ante iudicium factum legitur; sed post iudicium in profundioribus tenebris erunt impii, & nullam Dei lucem videbunt cui confiteantur.

De animabus damnatorum, si quam habent notitiam eorum quæ hic sunt.

Præterea quæri solet, si reproborum animæ quæ nunc in inferno cruciantur, notitiam habeant eorum quæ circa suos in hac vita geruntur, etsi aliquo modo doleant super infortuniis suorum charorum. Hanc questionem Augustinus (super Psalm. cviii. versus finem) commemorat, ex parte eam explicans, ex parte vero insolutam relinquens: ait enim: Quæret aliquis, an ullus dolor tangat mortuos de his quæ in suis post mortem contingunt, vel quomodo ea quæ circa nos aguntur, noverint spiritus defunctorum. Cui respondet, deo, magnam esse questionem, nec in præsentibus breviter dici potest, quod est cura mortuis de suis charis, ut de diuitem legitur, qui dum tormenta apud inferos pateretur, levavit oculos ad Abraham, & inter alia dixit, Luc. xvi. 28. Habeo enim quinque fratres: misse aliquem ex mortuis, ut testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Habent enim mortui curam de vivis, quos sciunt vivere: quia nec in locis pœnarum vident eos, ubi dives sine fratribus erat, nec in requie beatorum, ubi Lazarum, & Abraham, quamvis à longe agnoscebat. Non tamen ideo consequens est eos scire quæ circa charos suos aguntur hic vel læta, vel tristitia.

Quomodo accipienda sunt quæ de Lazaro, & diuitem leguntur.

Si quis autem quærat, quomodo intelligitur quod de Lazaro, & diuitem legitur; audiat Augustini responsum dicentis, Lib. VIII. super Gen. ad litteram cap. v. Si quis putat animas corpore exuras locis corporalibus, contineri, cum sint sine corpore, non deerunt qui faveant, & diuitem sitiientem in loco corporali fuisse contendat, ipsamque animam corpoream præparasse linguam, & stillam de Lazari digito cupisse. Sed melius est dubitare de occultis, quam litigare de incertis. Diuitem in supplicio, pauperem in refrigerio esse non dubito; sed quomodo intelligatur diuitem lingua, digitus Lazari, flamma inferni, sinus Abrahæ, & huiusmodi, vix à mansuetis, à contentiosis nunquam invenitur.

Si se vident boni, & mali.

Quæri etiam solet, utrum vicissim se videant illi qui sunt in inferno, & illi qui sunt in gloria. Sicut Sancti tradunt, & boni malos, & mali bonos vident usque ad iudicium. Post iudicium vero boni videbunt malos, sed non mali bonos. Unde Gregorius, hom. xl. in Evang. Infideles in imo positi ante diem iudicii fideles super se in requie attendunt, quorum gaudia post contemplari non possunt.

De chaos inter bonos & malos.

SED cum Sancti malos in tormentis videant, nonne aliqua compassione erga eos moventur? Nonne eos de tormentis liberari cupiunt? Recole illud Evangelicum, quod Abraham diuitem respondit, Luc. xvi. 26. Inter nos & vos chaos magnum firmatum est, ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transire. Quid est illud chaos inter bonos & malos, nisi hinc iustitia, inde iniquitas, qua nullatenus sociari valent? Adeo enim Sancti Dei iustitiæ addicti sunt, ut nulla compassione ad reprobos transire valeant, nulla pro eis inter Sanctos fiat intercessio. Quomodo ergo inde volunt aliqui transire ad illos, sed non possunt? Quia si Dei iustitia admitteret, non fieret eis molestia liberatio eorum. Vel ita dicuntur velle, & non posse, non quia velint, & non possint, sed quia etsi vellet, non possent eos iuvare. De hoc ita Gregorius ait, ubi supra. Sicut reprobi à pœnis ad gloriam Sanctorum transire volunt, & non possunt; ita & iusti per misericordiam mente ire volunt ad positos in tormentis, ut eos liberent, sed non possunt; quia iustorum animæ etsi in nature suæ bonitate misericordiam habent, jam tunc auctoris sui iustitiæ conjunctæ tanta rectitudine constringuntur, ut nulla ad reprobos compassione moveantur.

Quod visa impiorum pœna non minuit beatorum gloriam.

Postremo quæritur, an pœna reproborum visa decoloret gloriam beatorum, an eorum beatitudini proficiat. De hoc ita Gregorius ait, ut supra. Apud animum iustorum non obfuscat beatitudinem aspecta pœna

(2) Nicolai oderunt.

reproborum: quia jam ubi compassio miseræ non erit, minueret beatorum lætitiæ non valebit. Et licet iustis sua gaudia sufficiant, ad majorem tamen gloriam vident pœnas malorum, quas per gratiam evaserunt: quia qui Dei claritate vident, nil in creatura agitur quod videre non possint. Non est autem mirandum quod Sancti jam immortales reprobos videant mentis intelligentia, cum Prophetæ mortales adhuc videre hæc omnia meruerint. Egredientur ergo electi non loco, sed intelligentia, vel visione manifesta ad videndum impiorum cruciatu (ut Hieronymus ait in cap. lxxvi. Isaia) quos videntes non dolore afficiunt, sed lætitiâ satiabuntur, agentes gratias de sua liberatione, visa impiorum ineffabili calamitate. Unde Isaia impiorum tormenta describens, & ex eorum visione lætitiâ bonorum exprimens, ait cap. lxxvi. Egredientur (electi scilicet) & videbunt cadavera virorum qui prævaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur, & erunt usque ad sætatem visionis omni carni (id est electis.) Lætabitur enim iustus, cum viderit vindictam.

(3) Hæc de pedibus sedentis super solum excelsum, quos Seraphim duabus alis velabant, scriptori, etsi non auditori, commemorasse sufficiat, qui à facie exorsus sedentis, per media ad pedes usque via duce pervenit.

DIVISIO TEXTUS.

Postquam determinavit Magister de gloria Sanctorum post iudicium generale, hic determinat de pœnis impiorum: & dividitur in partes duas. In prima propositum prosequitur. In secunda ponit totius operæ epilogum, ubi: Hæc de pedibus sedentis super solum excelsum, commemorasse sufficiat. Prima autem pars dividitur in duas partes. In prima determinat de pœnis damnatorum quantum ad effectum. In secunda determinat de pœnis eorum quantum ad cognitionem, sive intellectum, ubi: Hic quæri solet, quare illæ tenebræ, quibus involventur mali in gehenna, dicuntur tenebræ exteriores. Et hæc pars dividitur in partes tres. In prima ostendit quomodo excluduntur à cognitione Dei per hoc quod sunt in tenebris exterioribus. In secunda ostendit qualiter se habeat eorum cognitio ad ea quæ in hoc mundo aguntur, ubi: Præterea quæri solet, si reproborum animæ quæ nunc in inferno cruciantur, notitiam habeant eorum quæ circa suos in hac vita geruntur. In tertia qualiter se habeat ad cognoscenda ea quæ erga Sanctos aguntur, ubi: Quæri etiam solet, utrum vicissim se videant illi qui sunt in inferno, & illi qui sunt in gloria. Secunda pars dividitur in duas. In prima inquiruntur mortui cognoscant ea quæ hic aguntur. In secunda movet dubitationem quamdam ex dictis, ubi: Si quis autem quærat quomodo intelligatur quod de Lazaro, & diuitem legitur, audiat Augustini responsum. Tertia vero pars dividitur in duas. In prima ostendit quomodo boni, & mali invicem se videant. In secunda inquirunt, quid accidat Sanctis ex visione damnatorum, ubi: Sed cum Sancti malos in tormentis videant, nonne aliqua compassione erga eos moventur? Et hæc pars dividitur in duas. In prima inquirunt, utrum Sancti videntes damnatorum miseriam, eis compatiantur. In secunda, utrum ex hoc quod pœnam damnatorum vident, eorum gloria minuat, ubi: Postremo quæritur, an pœna reproborum visa decoloret gloriam beatorum.

QUÆSTIO L.

HIC quæritur duo. Primo de cognitione naturali animæ separata. Secundo de pœna damnatorum. Circa primum quærantur quatuor. Primo: Utrum anima possit aliquid intelligere à corpore separata. Secundo: Utrum possit intelligere per species quas à sensibilibus accepit, dum corpore esset junctæ. Tercio: Utrum anima separata singularia cognoscant. Quarto: Utrum anima separata per aliquid

(3) Sequens appendix eum ejus expositione se junctim ad calcem Libri ponitur in editone Parisiensis Nicolai. (1)

quam formam quæ sit similitudo rei cognita. Sed animæ puerorum defunctorum in utero matris non habent aliquas formas à sensibus acceptas. Ergo saltem animæ puerorum non possunt intelligere aliquid, cum non habeant aliquas intelligibiles formas.

7. Præterea. Anima ad hoc dicitur esse corpori conjuncta, ut scientiis, & virtutibus perficiatur. Ergo antequam in corpore fuerit scientia perfecta, non potest intelligere aliquid: alias frustra corpori conjungeretur. Sed animæ parvulorum prædictorum non fuerunt aliqua scientia in corporibus perfecta. Ergo idem quod prius.

Sed contra. Philosophus dicit in II. Cœli & mundi text. xvii. quod omnis res est propter suam operationem: unde re remanente, remanet ejus operatio: & hoc est quod Damascenus dicit, Lib. II. de Fid. orthod. cap. 11. quod nulla substantia est otiosa. Si ergo anima post corpus remanet, sicut fides ponit, oportet quod aliqua ejus operatio remaneat: quia, ut dicitur in I. de Anima text. xlii. si nulla operatio animæ est ei propria sine corpore, non contingit eam separari. Sed intelligere est maxime propria ejus operatio. Ergo anima separata aliquid intelligere potest.

Præterea. Sicut dicit Avicenna in sua Metaph. tract. 111. cap. viii. immunitas à materia est causa quare aliqua substantia sit intellectiva. Sed anima separata à corpore immunitior est à materia quam corpori conjuncta: quia tunc non est actus alicujus materiæ, sicut modo est. Cum ergo anima modo intelligat, multo magis intelliget cum erit à corpore separata.

Præterea. Avicenna dicit in VI. de naturalibus, part. v. cap. 111. quod anima non indiget imaginatione, & aliis virtutibus sensibilibus, nisi in principio tantum, & non postea, nisi parum. Cum ergo proficit, & roboratur, sola per se operatur actiones suas absolute, & sic anima indiget sensibus sicut homo indiget jumento, & ejus apparatu, ut perveniat eo quo proponit; quo cum accesserit, non ejus ulterius indigebit. Ergo anima non semper indiget corpore ad intelligendum; & sic separata intelligere poterit.

S O L U T I O.

Respondeo dicendum, quod ponentibus intellectum à potentiis sensitivis differre, necesse est ponere intellectum substantiam incorruptibilem esse, eo quod necesse est eum immaterialem ponere, nec à materia secundum esse dependentem. Omnem autem hujusmodi substantiam oportet incorruptibilem esse: quia materia, in quantum potest esse subjectum privationis, & formæ, est corruptionis causa in rebus materialibus. Unde dicit Philosophus in I. de Anima, text. lxxv. quod intellectus videtur esse substantia quædam, & non corrupti. Quidam vero hunc intellectum corruptibilem dixerunt non esse partem animæ humanæ, sed esse aliquam substantiam omnino à corpore separatam; animam vero humanam non dici intellectivam nisi secundum quamdam participationem intellectualitatis ex refulgentia intellectus separati super ipsam: unde destructo corpore, anima humana nec remanebat, nec aliquid intelligere poterat. Sed hoc videtur esse contra intentionem Philosophi: dicit enim in II. de Anima, text. xxi. de intellectu loquens, quod intellectus videtur esse alterum genus animæ; & hoc solum contingit separati, sicut perpetuum à corruptibili. In XII. etiam Metaph. text. lxx.

(1) Avicenna

dicit, quod anima est talis dispositionis, ut scilicet possit separari non tota, sed intellectus. Ex quo patet quod intellectum, qui est pars animæ, ponit à corpore separari: & ideo oportet animam intellectivam, quæ est anima humana, post corpus remanere, sicut fides ponit: & per consequens necesse est quod intelligat, cum intelligere sit ejus propria operatio. Sed quomodo intelligat, diversimode à quibusdam ponitur.

Quidam enim dicunt, quod anima separata à rebus cognitionem accipit, sicut & nunc facit. Sed hæc opinio videtur omnino irrationabilis: anima enim humana à corpore separata non poterit, ut sensitivis potentiis, ut supra distinct. xlv. q. 111. art. 3. q. 2. dictum est, cum harum potentiarum actus per organa corporea necesse sit exerceri: unde non erit nisi in usu potentiarum intellectivæ partis. Intellectus autem non est natus accipere cognitionem à rebus sensibilibus immediate, sed mediantibus potentiis sensitivis; cum oporteat esse quamdam convenientiam inter recipientem & receptum. Species autem in sensibus existentes habent convenientiam & cum intellectu, in quantum sunt cum conditionibus materiæ: unde convenienter sensus à rebus materialibus accipit, & intellectus à sensibus; non autem intellectus immediate à rebus materialibus: & ideo non potest poni quod anima separata cognitionem à rebus materialibus accipiat. Nec sufficit ponere in ea cognitionem solum quæ fuit à sensibus accepta in corpore, propter animas puerorum decedentium in matris utero, quæ à sensibus cognitionem non acceperunt.

Et ideo alii dicunt, quod sicut Angelus habet apud se formas innatas causarum ordinis universi, ita & anima à sui creatione; sed dum est in corpore, à corpore opprimitur, ut illis formis uti non possit ad intelligendum; sed utitur formis quas à sensu accipit, vel etiam ipsis formis innatis, secundum quosdam qui posuerunt, quod addiscere non est aliud quam reminisci; sed postquam à corpore fuerit separata, utitur illis formis innatis. Sed illud contradicit sententiæ Philosophi, qui dicit intellectum humanum esse sicut tabulam in qua nihil est scriptum: contradicit etiam experientiæ, qua experimur nos nihil posse intelligere, nisi ex præacceptis à sensu, ad intelligendum manuducamur. Nec esset probabile quod, cum anima naturaliter corpori uniatur, totaliter impeditur per conjunctionem ad corpus, ut formis innatis uti posset. Sed hoc consonum videretur opinioni illorum qui posterunt animam ante corpus creatam, & postea corpori accidentaliter conjunctam: non enim ea quæ uni & eidem naturaliter insunt, ita se habent, quod unum eorum totaliter impediatur alterum; alias in natura aliquid esset otiosum.

Et ideo aliter dicendum est, quod anima in sui creatione nullas habet formas concretas: nec ad hoc quod post separationem à corpore intelligat, requiruntur aliquæ formæ à rebus acceptæ vel tunc, vel prius; sed intelligit de naturali cognitione loquendo, per influentiam à substantiis superioribus, Deo scilicet, vel Angelis: & loquitur de naturali influentia: & hoc sic patet. Intellectus enim noster est medius inter substantias intelligibiles & res corporales: unde anima intellectiva dicitur esse creata in orizzonte æternitatis in Libro de causis, prop. 11. & hoc ideo quia ipsa per intellectum attingit ad substantias intelligibiles; in quantum vero est actus corporis, contingit res

cor-

corporales. Omne autem medium quanto magis appropinquat uni extremorum, tanto magis recedit ab alio; & quanto magis recedit ab uno, tanto magis alteri appropinquat. Unde cum anima nostra in statu viæ maxime ad corpus accedat, utpote actus ejus existens, non habet respectum ad res intelligibiles nisi aliquo modo contingendo corpus; & propter hoc anima in statu hujus viæ non recipit influentiam à superioribus substantiis, nisi ut cognoscat sub speciebus à sensibus acceptis: unde Dionysius dicit cap. 1. cœl. Hierarch. quod non est possibile nobis in hac vita aliter superlucere divinum radium, nisi cum varietate sensibilium formarum: & ideo etiam in hac vita quanto anima magis à corpore abstrahitur, tanto magis à substantiis spiritualibus influxum cognitionis recipit: & inde est quod quædam occulta cognoscunt in dormiendo, & in excessu mentis, quando anima à corporis sensibus abstrahitur: unde cum actu erit à corpore separata, erit paratissima ad recipiendum influentiam à substantiis superioribus, scilicet Deo, vel Angelis; & sic per hujusmodi influentiam cognitionem habebit majorem, vel minorem secundum modum naturalis capacitatis ipsius animæ: & sic etiam Commentator in III. de Anima, qui ponit intellectum possibilem esse substantiam separatam, quamvis in hoc erret, tamen quantum ad hoc recte dicit quod ex hoc quod ponitur substantia separata, habet respectum ad alias substantias spirituales superiores, ut eas intelligat; sed secundum illum respectum quo comparatur ad nostrum corpus recipiendo species à phantasmatibus, non conjungitur substantiis inferioribus.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus loquitur de actu intellectus quo nunc in via intelligimus, abstrahendo à phantasmatibus: hic enim actus esse desinit, phantasmatibus destructis, in separatione animæ à corpore.

Ad secundum dicendum, quod intelligere, secundum quod (1) exit ab intellectu, non est actio communis animæ, & corpori (non enim intellectus intelligit mediante aliquo organo corporali) sed est communis animæ, & corpori ex parte objecti, in quantum intelligimus abstrahendo à phantasmatibus, quæ sunt in organo corporali: & hunc modum intelligendi anima separata non habet.

Ad tertium dicendum, quod passivus intellectus, de quo Philosophus loquitur, non est intellectus possibilis, sed ratio particularis, quæ dicitur vis cogitativa habens determinatum organum in corpore, scilicet mediam cellulam capitis, ut Comment. ibid. dicit, & sine hoc anima nihil modo intelligit, intelligit autem in futuro, quando à phantasmatibus abstrahere non indigebit.

Ad quartum dicendum, quod comparatio illa intelligitur de anima intellectiva ex parte illa qua corpori conjungitur, & non prout est intellectiva simpliciter: quia intellectus, in quantum hujusmodi, non respicit phantasmatia, sicut patet de intellectu angelico.

Ad quintum dicendum, quod anima habet esse perfectius in corpore quam separata, in quantum est forma, non autem in quantum est intellectus; nisi forte jungatur tali corpori quod est omnino animæ subditum, in nullo intellectum distrahens, sicut erit corpus gloriosum. Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, & deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem: Sapientie 1x. 15.

Ad sextum dicendum, quod anima puerorum, in IV. Sent. Tom. V.

(1) Al. erit.

quamvis non habeant formas innatas, vel acquisitas, habebunt tamen aliquas formas intelligibiles ex influentia divini luminis cooperante ministerio Angelorum.

Ad septimum dicendum, quod anima ex hoc quod in corpore scientia perfecta fuit, etiam separata magis intelliget, ut infra dicitur; non tamen sequitur quod, si non fuerit in scientia perfecta, nullo modo intelligat.

ARTICULUS II.

Utrum anima per species quas nunc à corpore abstrahit, separata postmodum per eas aliquid intelligat.

I. P. q. lxxxix. art. 6. & I. 2. q. lxxvii. art. 2.

1. AD secundum sic proceditur. Videtur quod anima per species quas nunc à corpore abstrahit, separata postmodum per eas nihil intelligat. Hujusmodi enim species ejusdem rationis erunt in anima separata cujus modo sunt. Sed nunc per eas non potest anima intelligere sine phantasmatibus: quod patet ex hoc quod læso organo phantasia anima impeditur in consideratione eorum quæ prius à sensu accepit. Ergo nec anima separata per illas species intelligere poterit, cum in ea nulla phantasmata sint.

2. Præterea. Ex similibus actibus similes habitus relinquuntur. Sed habitus scientiæ nunc acquirimus ex actu intelligendi, quo anima à phantasmatibus abstrahit. Ergo habitus scientiæ acquisitæ non inclinatur nisi in similes actus. Cum ergo talis actus intelligendi non possit esse in anima separata, scilicet accipiendo à phantasmatibus, videtur quod per scientiam hic acquisitam, vel per species hic à sensibus acceptas, anima separata nihil intelligat.

3. Præterea. In operibus naturæ nihil est superfluum; nec natura facit per duo quod per unum facere potest. Sed anima separata poterit intelligere per influentiam à substantiis superioribus, ut supra dictum est. Ergo non intelliget per aliquas species à sensibus acceptas.

4. Præterea. Impossibile est duas formas ejusdem speciei esse in eodem subjecto. Sed anima separata recipit aliquas formas intelligibiles ex influentia substantiæ superioris, per quas poterit res intelligere. Ergo in ipsa non possunt remanere intelligibiles formæ earundem rerum à sensibus acceptæ.

5. Præterea. Ex hoc intellectus noster actu intelligit quod forma intelligibilis in eo existit. Ergo postquam destitit actu intelligere, forma intelligibilis in eo non remanet; & sic videtur quod non remaneant in anima separata aliquæ formæ intelligibiles à sensibus acceptæ, per quas intelligere possit.

6. Præterea. Considerare illud cujus scientiam aliquis prius accepit, videtur ad memoriam, vel reminiscentiam pertinere. Sed destructo corpore, anima non reminiscitur, ut dicit Philosophus in I. & III. de Anima. Anima ergo separata non intelligit per species in hac vita à sensibus acceptas.

Sed contra est quod Philosophus dicit, quod anima est locus specierum: & loquitur de parte intellectiva. Sed locus conservat locatum. Ergo species à sensibus acceptæ in intellectiva conservantur; & sic videtur quod per eas possit intelligere anima separata.

Ccc